e*forum

Píše Lukáš Pěchula

(E*forum, 22. 02. 2016)

Joseph Wechsberg – Heimkehrer?

Pro evropského čtenáře vzdálený a neznámý autor, přesto však muž, jenž v Americe dosáhl nemalých úspěchů. Nadaný hudebník, novinář a tvůrce povídek se strhující atmosférou. Josephu Wechsbergovi (1907–1983) vyšla v roce 2015 v německém překladu kniha ***Heimkehr*** (*Návrat domů*; orig. *Homecoming*); tato nevelká próza, vzniklá v Americe a vydaná bezprostředně po konci druhé světové války, vystihuje Wechsbergovo vidění rodné Ostravy, protkané autobiografickými inspiracemi ohlašujícími se již na přebalu knihy: proti panoramatu New Yorku zde stojí obraz rodného města s věžemi kostelů a řadou komínů na obzoru, tedy typická vize Ostravska, dominující už v regionální meziválečné literatuře. Ostrava se totiž v této krátké próze stává místem návratu a cílem vzpomínek hlavního protagonisty příběhu.

V multikulturní Moravské Ostravě pobýval Wechsberg jako chlapec, narodil se zde do židovské bankéřské rodiny. Po studiích práv v Praze a Vídni působil krátce jako hudebník, následně však vstoupil do armády a stal se nadporučíkem. Druhá světová válka jej zastihla v USA. Zatímco se Josephovým sourozencům povedlo úspěšně uprchnout, např. do Izraele, byla jeho matka Hermina zavražděna v Osvětimi.

Wechsbergovu spisovatelskou kariéru výrazně ovlivnila novinářská činnost, psal pro časopisy New Yorker, Esquire, Holiday, Playboy atd. Svou novinářskou kariéru však zahájil již v Čechách mimo jiné tvorbou pro Prager Tagblatt, Selbstwehr či Morgenzeitung. Od brilantních reportáží postupně přešel ke krátkým prózám a románům. Je autorem autobiografického bestselleru o putování hudebníka na zaoceánském parníku *Looking for a Bluebird* (1944), v dalších knihách pak tematizoval velké osobnosti hudební historie, např. Verdiho nebo Schuberta. Následně ve snaze se vypořádat se svým vlastním životem psal vzpomínkové autobiografické prózy o místech, kde pobýval: *Prague – The Mystical City* (1971), *The Vienna I Knew* (1979), ale také dílo *Homecoming* (1946), které nyní vydalo nakladatelství Arco pod názvem *Heimkehr* v německém překladu Christopha Haackera.

Po přečtení prvních stránek si mnohý čtenář knihu jednoduše vyloží coby dílo tzv. „Heimkehrerliteratur“, což je dobová beletristická tvorba tematizující hrdiny, poznamenané 2. sv. válkou. Hlavní postavy se vracejí zpravidla z poválečného zajetí, či jiných útrap, avšak svůj klidný domov již nenacházejí, svět jakoby na ně zapomněl a oni se nyní nejsou schopni zpět do něj začlenit. Skutečná podstata Wechsbergova *Návratu domů* je ovšem mnohem složitější. Text vyrůstá z podhoubí americké

žurnalistiky (především reportáže) a v poválečných letech akcentované tradice short story, rovněž nese celou řadu prvků žánru pozdější německé Kurzgeschichte, jako jsou jednoduchý jazyk, omezený čas a prostor díla, krátká expozice, výrazná pointa. Dílo rovněž vychází vstříc poválečnému čtenáři, jemuž bylo přece jen po roce 1945 téma hledání domova a sebe samého velmi blízké.

Chápáním prostoru a částečně i vlastní poetikou se tedy dílo shoduje s Heimkehrerliteratur, avšak především samotná pointa prozradí, že hlavní postava díla rozhodně není typickým navrátilcem. Zatímco Wolfang Borchert charakterizoval své literární souputníky v časopise Horizont z roku 1947 (roč. 2, č. 13) větou „Jsme generací bez štěstí, bez domova a bez možnosti říci sbohem“, nese Wechsbergův *Návrat domů* zcela jiné poselství, poselství spočinutí, usmíření, nalezení domova.

Celé dílo je prostoupeno „poetikou odcizení“, která ještě zesiluje atmosféru prázdnoty, zmaru a nesounáležitosti; projevuje se motivy chladu, prachu, trosek, atmosférou plnou šedi a zapomenutí. Jejím hlavním smyslem je umožnění procesu odpoutání, protože pouze svobodný hrdina může pochopit, kde se vlastně nachází jeho skutečný domov: fyzická realita bezprostředně poválečné Ostravy pro hlavního hrdinu již mnoho neznamená, její genius loci se rozplynul, místa v rodné Ostravě nezůstávají nadále domovem, nýbrž jen ruinou minulosti, kterou člověk nemůže žít, protože by žít ve skutečnosti zapomněl. Snad právě proto zaniká starý domov společně s mizejícím parfémem zavražděné matky, už není proč vcházet na netečné místo, které domovem dávno být přestalo: „Pravděpodobně už teď nebylo nic, co by mi mohlo připomínat staré časy. Nic než cihly, zdi, omítka a pach trouchnivějícího dřeva. Ne, nepůjdu dovnitř. Nebylo by k ničemu vejít zpět do minulosti a navazovat tam“ (s. 51). Wechsberg totiž od začátku příběhu sleduje jednu hlavní myšlenku: domov existuje nyní, je konstruován přítomností a lidmi, a pokud zde nejsou, domov zaniká.

Wechsbergův jedinečný cit pro detail se neprojevuje pouze v dějové linii díla, nýbrž také v mistrně jednoduchém ztvárnění prostoru. Materiálně orientovaný pohled vypravěče, nesoucí zárodečné prvky vypravěčského postupu „oka kamery“, se dotýká atmosféry a psychologie okolí pouze pomocí artefaktů vnějšího světa, přesto však bravurně zobrazuje duchovní hloubku ztvárněné skutečnosti: „Zdání vše pokrývající šedé barvy ovládlo okolí. I oblečení zešedlo. Tak je to se starými šaty vždycky. Od té doby, co už neměli mýdlo, aby je řádně vyprali, zešedly jejich košile a límce. Z dálky vypadali docela spořádaně a dobře oblečeni, ale když jsem procházel kolem nich, pozoroval jsem, že muži měli obleky, jež kdysi bývaly svátečními obleky, a ženy neměly punčochy a šly ve lněných botách s dřevěnými podpatky. Dokonce i tváře měli šedé, líce, rty i bělmo očí. Šeď hladu a nemoci.“ (s. 46–47).

Centrum Ostravy, jež je dějištěm předchozí ukázky, představuje středobod téměř celého příběhu. Wechsberg se však v díle *Návrat domů* krajinomalbou příliš nezabývá, neboť pro něj vzdálená a netečná krajina ani nic neznamená, naopak se koncentruje především na interagující prostředí poválečné, v ruinách ležící Moravské Ostravy, a zachycuje tak pouze to, co přímo souvisí s dějem a působí na myšlení postav.

Wechsbergovo unikátní pojetí poválečného prostředí Ostravska je doslova potaženo všudypřítomným popelavým závojem, jenž tvoří kontrast vůči dřívější kulturní rozmanitosti a bohatství města. Právě tento závoj, ztělesňující poetiku odcizení, dává vypravěči nalézt jeho skutečný domov v Americe, protože se promění v oponu, dělící jej od minulosti.

Kniha je doplněna o doslov překladatele a nakladatele Christopha Haackera přinášející řadu podrobných informací o Wechsbergově životě. Z hlediska literární tvorby je akcentována novinářská kariéra, která nepopiratelně ovlivňuje autorův styl, smysl pro jednoduchou údernost textu a podprahové podněty. Doslov umisťuje *Návrat domů* do širších souvislostí autorova života a díla, pohrává si s myšlenkou angažovanosti Wechsbergových próz. Pochopitelně není jediným zdrojem, tematizujícím život a dílo autora, doporučit lze rovněž internetovou stránku www.josephwechsberg.com, která poskytuje řadu bibliografických odkazů. Komplexní, literárně-historické zpracování celku autorovy tvorby však stále zůstává zajímavým úkolem mimo jiné i pro moravskoslezskou germanistiku.

Joseph Wechsberg: *Heimkehr*. Přel. a doslov napsal Christoph Haacker. Wien: Arco Verlag, 2015, 175 s.

www.ipsl.cz